

İBTİDAİ SİNİF MÜƏLLİMLİYİ İXTİSASI ÜZRƏ KADR HAZIRLIĞINDA RİYAZİYYAT FƏNNİNİN ROLU

Şükürov Rasim Yusif oğlu

Azərbaycan Dövlət Pedaqoli Universitetinin

Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi texnologiyası kafedrasının dosenti, Bakı, Azərbaycan

Xülasə: Məqalədə ali pedaqoji məktəblərdə “İbtidai sinif müəllimliyi” ixtisası üzrə kadr hazırlığının problemləri araşdırılır, ibtidai sinif müəllimlərinin hazırlığı prosesində riyaziyyatın rolu qeyd edilir, eyni zamanda bu prosesdə əsas fənlərdən biri olan “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” fənninin məzmunu və tədrisi xüsusiyyətləri xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılır.

Açar sözlər: İbtidai sinif, kadr hazırlığı, problem, tədris planı, proqram, riyaziyyat, tədris prosesi

Ali pedaqoli məktəblərdə “İbtidai sinif müəllimliyi” ixtisası üzrə kadr hazırlığında Riyaziyyat fənninin tədrisinin müəyyən problemləri vardır. Bununla yanaşı, ümumilikdə ibtidai təhsilin də öz problemləri vardır və bu problemlər bir neçə aspektdə ortaya çıxa bilər. Bəzi əsas problemlər bunlardır:

1. **Maliyyə və resurs çatışmazlığı:** Məktəblərin və müəllimlərin lazımi resurslarla təmin olunmaması. Bu, tədrisin keyfiyyətini aşağı sala bilər.
2. **Kadr hazırlığı və müəllimlərin peşəkarlığı:** Kadr hazırlığı və müəllimlərin ixtisaslaşma səviyyəsi, onların metodikası və pedaqoji bacarıqları təhsilin keyfiyyətinə birbaşa təsir edir.
3. **Tədris proqramlarının aktual olmaması:** Proqramların müasir tələblərə cavab verməməsi. Bu problem məktəblilərin real həyatda tətbiq edə biləcəyi biliklərdən məhrum olmasına səbəb ola bilər.
4. **Müxtəlif öyrənmə tərzləri:** Məktəblilərin fərqli öyrənmə tərzləri, eyni dərs mühiti içində hər kəsə uyğun metodların olmaması problemlər yarada bilər.
5. **Sosial və emosional dəstək:** Bəzi məktəblilər ev şəraitində çətinliklərlə üzləşirlər. Onların emosional və sosial dəstəklənməsi təhsilin inkişafı üçün vacibdir.
6. **Təhsil bərabərsizliyi:** Regionlar arasında və ya sosial-iqtisadi durumlarına görə təhsil imkanlarının fərqli olması, bərabərsizlik yarada bilər.
7. **Validəynlərin iştirakı:** Validəynlərin təhsildəki rolu və iştirakı da önəmlidir; onların dəstəyi olmadan uşaqların inkişafı çətinləşə bilər.

Bu problemlərin həlli üçün müxtəlif strategiyalar tətbiq oluna bilər. Məsələn, müəllimlərin təkmilləşdirilməsi, resursların artırılması, tədris planlarının və fənn proqramlarının müasirləşdirilməsi.

Respublikamızda təsdiq olunmuş yeni Təhsil Qanununa əsasən ümumtəhsil məktəblərində yeni təlim sistemi (kurikulum) tətbiq olunur. Bu sistemin tələblərinə uyğun olaraq “İbtidai sinif müəllimliyi” ixtisası üzrə kadr hazırlığında tələbələrin riyaziyyatdan elmi bilikləri yüksək səviyyədə olmalıdır.

Yeni Təhsil Qanunun qəbul edilməsi, təhsil sisteminin beynəlxalq sistemə inteqrasiyasının sürətlənməsini, bu sahədə köklü dəyişikliklərin, islahatların aparılmasını tələb edir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, XXI əsrdə cəmiyyətin inkişafı üçün yaradıcı, müstəqil, düşünən və inkişaf edən şəxsiyyət formalaşmalı və yetişdirilməlidir. Bu məqsədlə Pedaqoji universitetlərin tədris planlarında və proqramlarının məzmununda bir sıra dəyişikliklər edilmişdir [1, s. 3].

Həmin dəyişikliklərdən biri də tədris planına görə bakalavr təhsil səviyyəsinin “İbtidai sinif müəllimliyi” ixtisası üzrə son tədris planında tələbələrin buna qədər riyazi və peşə

hazırlıgını təmin edən “Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları” və “Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi metodikası” fənlərinin birləşdirilərək “İbtidai siniflərdə riyaziyyat və onun tədrisi metodikası” fənni kimi tədris olunmasıdır. Əvvəlki proqramlardan fərqli olaraq yeni qəbul edilmiş proqrama məzmunca fərqli mövzular daxil edilmiş, bəzi mövzular isə çıxarılmışdır. Buna səbəb pedaqoji universitetdə tədris olunan bu fənni ibtidai məktəblərin riyaziyyat fənni ilə daha çox əlaqələndirmək olmuşdur. Tədris planında paralel olaraq tələbələrin riyazi hazırlığında mühüm rol oynayan bəzi nəzəri məsələlərin seçmə fənn kimi tədrisi nəzərdə tutulmuşdur. Belə seçmə fənlərdən biri də “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” fənnidir.

Bu fənnin proqramı tərtib olunarkən ibtidai siniflərin riyaziyyat fənninin proqramına uyğun təlim nəticələri də nəzərə alınmışdır. Belə ki, “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” adlı fənnin proqramında əsasən ibtidai siniflərdə tədris olunan «Cəbr və funksiyalar» və «Ölçmələr» məzmun xətlərinin nəzəri əsasları sərh olunmuşdur.

İbtidai məktəbin I-IV siniflərinin riyaziyyat kursunda məzmun xətlərini tədris olunmasına görə şərti olaraq iki qrupa ayırırlar:

Birinci qrupa kursa müstəqil (aşkar) şəkildə daxil olan «Ədədlər və əməllər» və «Həndəsə» məzmun xətlərini aid edirlər.

İkinci qrupa isə qalan üç məzmun xəttini aid etmək olar və bunlar ibtidai məktəbin riyaziyyat kursunda sanki qeyri-aşkar şəkildə ifadə olunmuşdur. Çünki bu məzmun xətləri müstəqil olmayıb, digər bölmələrin tərkibində əlaqəli şəkildə verilir.

Bu baxımdan fənnin proqramında verilmiş mövzular riyaziyyatdan ikinci qrupa aid olan məzmun xətlərinin nəzəri əsaslarını təşkil edir. Bunu nəzərə alaraq “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” adlı fənnin proqramında “Riyazi məsələ və onların müxtəlif üsullarla həlli”, “Nisbət və tənəsüb” mövzuları, “Miqyas” anlayışı və ona aid məsələlər də öz əksini tapmışdır.

Eləcə də, “Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası” fənninin öyrənilməsi nəticəsində nəzərdə tutulan təlim nəticələri eyni adlı proqram yazılarkən nəzərə alınmış, öyrənənlərin müstəqil çalışmaları və özünə nəzarəti təmin etmək məqsədi ilə hər mövzunun şərhində mövzu ilə bağlı nümunələrin verilməsi göstərilmiş, sonunda isə müstəqil çalışmaq üçün suallar, məsələ və misallar verilməsi nəzərdə tutulmuşdur [2].

Fənnin məzmunu dörd əsas bölmədə şərh olunur.

Birinci bölmə cəbr materialının sərhinə həsr olunub. Bu bölmədə ədədi ifadə, ədədi ifadənin qiyməti, ədədi bərabərlik və bərabərsizlik, xassələri, dəyişəni olan ifadə və onun təyin oblastı, cəbri ifadələr və onların eyni çevrilməsi, eləcə də tənlik haqqında anlayış, tənlik - predikat kimi, tənliklərin eynigüclülüüyü haqqında teoremlər, birdəyişənli xətti tənlik və onun həlli, ikidəyişənli xətti tənliklər sistemi və onun həlli üsulları (əvəzetmə, cəbri toplama və qrafik üsul), bərabərsizlik haqqında anlayış, bərabərsizlik - predikat kimi, bərabərsizliklərin eynigüclülüüyü haqqında teoremlər, birdəyişənli xətti bərabərsizlik və onun həlli, həllin koordinat oxunda göstərilməsi məsələləri xüsusi nümunələr göstərilməklə verilmişdir.

İkinci bölmə riyazi məsələ və onların həlli üsulları adlanır. Bu bölmədə sadə və mürəkkəb məsələlər, sadə məsələlərin müxtəlif əsaslara görə təsnifi (hesab əməllərinin mənasını açan sadə məsələlər; komponentlərlə nəticə arasındakı əlaqəni göstərən sadə məsələlər; hesab əməllərinin yeni mənasını bildirən düzünə və dolayı sadə məsələlər), mürəkkəb məsələlərin həlli mərhələləri, təhlili və həlli üsulları, məsələ həllinin yazılış formaları, məsələ həllinin yoxlanılması üsulları, tip məsələlər haqqında ümumi məlumat və onların (iki fərqlə görə, cəminə (fərfinə) və nisbətinə görə məchul ədədlərin tapılmasına aid məsələlər, birgə işə, vaxt hesablamalarına, hərəkətə aid məsələlər) cəbri üsullarla həlli nümunələri göstərilməklə geniş və hərtərəfli şərh olunmaqla tədrisi nəzərdə tutulmuşdur.

Üçüncü bölmə Əsas kəmiyyətlər hesabı adlanır. Bu bölmədə kəmiyyət anlayışı, skalyar və vektorial kəmiyyətlər, diskret və kəsilməz kəmiyyətlər, kəmiyyətin xassələri, kəmiyyətlərin ölçülməsi haqqında anlayış, eynicinsli kəmiyyətlər, kəmiyyətlərin ölçülməsinin əsas xas-sələri (aksiomları), ibtidai siniflərdə öyrənilən kəmiyyətlər (uzunluq, sahə, həcm (tutum), kütlə) haqqında ümumi məlumat, uzunluq, sahə, həcm arasında əlaqələr kimi mövzuların geniş və hərtərəfli şərh olunması nəzərdə tutulur.

Bu bölmədə həmçinin, ibtidai siniflərdə öyrədilən əsas kəmiyyətlər hesabı ilə bağlı adlı ədəd haqqında anlayış, adlı ədədlərin yazılması, sadə və mürəkkəb adlı ədədlər, adlı ədədlərin xırdalanması və çevrilməsi, adlı ədədlər üzərində hesab əməlləri (adlı ədədlərin toplanması və çıxılması, adlı ədədin adsız ədədə vurulması və bölünməsi, eyni ölçü vahidi ilə verilən və eyni ölçü vahidinə gətirilən adlı ədədlərin nisbəti) mövzularının misal nümunələrinin müşayiəti ilə şərh olunması qeyd olunur [3, s. 366-384].

Fənnin proqramının dördüncü bölməsi Kəmiyyətlər arasında funksional asılılıqlar adlanır. Bu bölmədə dəyişən və sabit kəmiyyətlər, funksiya anlayışı, funksiyanın təyin oblastı və qiymətlər çoxluğu, funksiyanın verilməsi üsulları, orta mətkəbdə öyrənilən ($y = ax + b$, $y = \frac{a}{x}$, $y = |x|$, $y = ax^2 + bx + c$) funksiyalar, xassələri və qrafikləri mövzuları öz əksini tapmışdır. Eləcə də, bu bölmədə ibtidai siniflərdə öyrənilən qiymət, miqdar və dəyər, sürət, zaman və gedilən yol, əmək məhsuldarlığı, işin müddəti və işin həcmi kəmiyyətləri və onlar arasında funksional asılılıqlar, düz və tərs mütənəşib kəmiyyətlər, onların xassələri, bu asılılıqların qrafiki, düz və tərs mütənəşib kəmiyyətlərə aid məsələlər və onların həlli üsulları, eləcə də bu mövzularla bağlı olan nisbət və tənəsüb, onların xassələri, tənəsübün məchul həddinin tapılması, əsas və törəmə tənəsüblər, miqyas və onunla bağlı məsələlərin nümunələr göstərilməklə şərh olunması nəzərdə tutulur.

Beləliklə, deyə bilərik ki, "İbtidai sinif müəllimliyi" ixtisası üzrə kadr hazırlığında tədris planında nəzərdə tutulan "Riyaziyyat dərslərində cəbr və funksional asılılıqların propedevtikası" fənninin öyrənilməsi tələbələrin riyazi hazırlığının təmin edilməsində, həmçinin gələcək ibtidai sinif müəllimlərinin peşə hazırlığında müstəsna rol oynayır.

Ədəbiyyat:

1. Cəbrayilov B. S. Riyaziyyatın tədrisi metodikasının aktual problemləri (İbtidai sinif müəllimliyi ixtisası magistrantları üçün dərs vəsaiti). Bakı, ADPU nəşri. 2019, 160 s.
2. Cəbrayilov B. S. Sinif müəllimlərinin riyazi hazırlığı ilə bağlı bəzi mülahizələr // "Təhsil islahatı və ibtidai məktəbin aktual problemləri" mövzusunda ali məktəblərarası elmi və tədris-metodik konfransın materialları / Bakı, "Nurlan", 2000, s. 98-100
3. Feyziyev S. A., Şükürov R. Y. Riyaziyyatın ibtidai kursunun nəzəri əsasları (dərslik). Bakı, ADPU, 2010, 568 s.